

Азарка, В.У. Лексічныя трансфармацыі кампаратыўных канструкцый у беларускіх перакладах Новага завету / В.У.Азарка, М.А.Калбаска // Беларуская мова і літаратура ў славянскім этнакультурным кантэксце: матэрыялы рэспубліканскай навукова-практычнай канферэнцыі, Віцебск, 21-22 кастрычніка 2010 г. / Віц. дзярж. ун-т. – Віцебск: УА “ВДУ імя П.М.Машэрава”, 2010.– С.3-5

В.У.Азарка, М.А.Калбаска (Беларусь, Беларускі дзяржаўны педагагічны ўніверсітэт імя Максіма Танка)

ЛЕКСІЧНЫЯ ТРАНСФАРМАЦЫІ КАМПАРАТЫЎНЫХ КАНСТРУКЦЫЙ У БЕЛАРУСКІХ ПЕРАКЛАДАХ НОВАГА ЗАПАВЕТУ

Добра вядома, што з’яўленне перакладаў Святога Пісьма на нацыянальную мову адыграла значную ролю ў працэсе станаўлення і развіцця літаратурнай мовы і ў цэлым культуры таго ці іншага народа.

Традыцыя перакладаў біблейскіх тэкстаў на беларускую мову налічвае не адно стагоддзе. Пачынальнікамі гэтай справы яшчэ ў 16 стагоддзі сталі Францыск Скарына і Васіль Цяпінскі. Новыя пераклады біблейскіх тэкстаў на беларускую мову ўбачылі свет толькі ў XX стагоддзі. У 20-30 гады мінулага стагоддзя ідэя перакладу Святога Пісьма на беларускую мову разглядалася як нацыянальная справа. Многія беларускія дзеячы бычылі ў перакладзе не толькі сродак сцвярджэння і прызнання беларускай мовы, абуджэння нацыянальнага гонару, але і сродак аднаўлення народа.

Біблейскія тэксты, перакладзеныя ў розны час і з розных крыніц, адлюстроўваюць стан беларускай літаратурнай мовы ў пэўны перыяд яе функцыянавання. Пераклады маюць розную ступень дакладнасці і дасканаласці, што праяўляецца перш за ўсё ў выкарыстанні лексічных і граматычных сродкаў. Вар’іраванне моўных адзінак абумоўлена шэрагам фактараў, перш за ўсё часам стварэння і ступенню ўнармаванасці літаратурнай мовы, нераспрацаванасцю канфесійнага стылю, выкарыстаннем “наркамаўкі” ці “тарашкевіцы”, канфесійнай прыналежнасцю перакладчыка і абумоўленым ёю выбарам першакрыніцы.

Пераклад біблейскага тэксту, у адрозненне ад мастацкага перакладу, не дапускае творчага ператварэння зместу, паколькі можа прывесці да прамога і ўскоснага пашкоджання тэксту, у якім “усё звязана з усім” [9, с. 2].

Цяжкасць перакладчыцкай творчасці абумоўлена спробай рашыць адначасова некалькі задач – пранікнуць у змястоўныя глыбіні арыгінала і як мага больш дакладна перадаць яго сродкамі іншай мовы. Канчатковым вынікам павінен стаць тэкст, які б успрымаўся “сваім” носбітамі той мовы, на якую зроблены пераклад. Дасягнуць пастаўленай мэты надзвычай цяжка,

менавіта таму сярод адзінаццаці перакладаў новазапаветнага тэксту, зробленых у XX стагоддзі, ніводны не з'яўляецца эталонным.

Мы супаставілі кампаратыўныя адзінкі ў перакладах Новага Завету, зробленых У. Чарняўскім [6], В. Сёмухам [5], А. Клышкам [3], з мэтай выяўлення перакладчыцкіх трансфармацый на лексічным узроўні.

Кампаратыўныя канструкцыі часта перадаюцца літаральна з захаваннем іх зместу і граматычнай будовы. Разам з тым можна гаварыць пра пэўную свабоду перакладчыкаў у выбары моўных сродкаў. Нярэдка мы сустракаемся з выпадкамі, калі з рада блізказначных слоў ці слоў-сінонімаў адзін з перакладчыкаў выбірае словы з больш вузкім лексічным значэннем. Параўнаем пераклад урыўка з Евангелля ад Марка (14:48):

**И ѿвѣщавъ іисъ рече ѿнъ: ѿкѡ на разбойника ли иъздѡсте
со ѡрѣжїемъ и дрѣкѡльни ѿти мѡ;**

“Тады Ісус сказаў ім: **як на грабежніка** выйшлі вы з мячамі і каламі, каб узяць Мяне” (пераклад В.Сёмухі); “І, адказваючы, Ісус гаворыць ім: **“Як на разбойніка** выйшлі вы з мячамі і палкамі, каб схапіць Мяне” (пераклад У.Чарняўскага); “І, азваўшыся, Ісус сказаў ім: **“Як на разбойніка** выйшлі з мячамі і каламі, каб схапіць Мяне” (пераклад А. Клышкі); “Тогда Иисус сказал им: **как будто на разбойника** вышли вы с мечами и кольями, чтобы взять Меня” (синодальный перевод).

У “Слоўніку сінонімаў і блізказначных слоў” лексема *разбойнік* падаецца як дамінанта сінанімічнага рада, у які ўключаны словы *рабаўнік, грабежнік, пагромшчык, граміла, драпежнік, бандыт, марадзёр, пірат, бандзюк* (разм.) [4, с. 353]. Тлумачальны слоўнік беларускай літаратурнай мовы прыводзіць слова *грабежнік* у якасці сіноніма слова *разбойнік*: разбойнік – 1) чалавек, які займаецца разбоем; грабежнік; 2) свавольнік, балаўнік, нягоднік [7, с. 536]; грабежнік – той, хто займаецца грабязом [7, с. 155]. Думаецца, што Васіль Сёмуха з рада сінонімаў выбраў лексему, якая, з аднаго боку, набліжана да зыходнага слова паводле сэнсу і стылістычнай афарбоўкі, а з другога боку, уласціва толькі беларускай мове.

Па-рознаму падышлі перакладчыкі і да выбару адпаведніка царкоўнаславянскага *кокошь* пры перакладзе ўрыўка з Евангелля паводле Мацвея (23:37):

ѿкоже совирѣетъ кокошь птенцы своѡ подъ крилѣ,

“Ерусалім, ...колькі разоў хацеў Я (Хрыстос) сабраць сыноў тваіх, **як кураводка** збірае *пісклянят* сваіх пад крылы, а ты не захацеў” (пераклад У. Чарняўскага); “Ерусаліме, ... колькі разоў хацеў Я сабраць дзяцей тваіх, **як птушка** збірае *птушанят* сваіх пад крылы, і вы не схацелі” (пераклад В. Сёмухі); “Ерусаліме, ... колькі разоў хацеў Я сабраць тваіх дзяцей, **як птушка** збірае пад крылле сваіх *птушанят*, ды вы не захацелі!” (пераклад А. Клышкі); “Иерусалим, ...сколько раз Я хотел собрать детей твоих, **как**

птица собирает птенцов своих под крылья, и вы не захотели!” (синодальный перевод).

Большасць перакладчыкаў у якасці адпаведніка царкоўнаславянства *кокошь* выкарысталі стылістычна нейтральнае слова *птушка*, тым самым пашырыўшы значэнне зыходнага слова, у адрозненне ад У.Чарняўскага, які аддае перавагу слову *кураводка*. Гэта лексема хоць і мае адценне размоўнасці, аднак сэнсава больш дакладная (параўнайце: *кокошь* – курыца, наседка [2]). Акрамя таго, выкарыстанне названай лексемы абумоўлівае і ўжыванне вузкамясцовага слова *пiсклянят*, у адрозненне ад родавай назвы *птушанят* у перакладах іншых аўтараў.

Пры аналізе перакладаў урыўка з Евангелля ад Мацвея (9:36) звяртае на сябе ўвагу выкарыстанне лексем **пастыр** і **пастух**:

Видѣвъ же народы, мiрдова ѿ нихъ, ѿкв вѣхъ смѣтѣни и ѿвѣржени, ѿкв ѿвцы не имѣшья пастыря.

“I, бачачы мноства людзей, Ісус пашкадаваў іх, бо былі зняможаныя і кінутыя, быццам авечкі, якія не маюць **пастыра**” (пераклад У. Чарняўскага); “Бачачы людзей, Ён умілажالیўся з іх, бо яны былі знясіленыя і пакінутыя, як авечкі без **пастуха**” (пераклад В. Сёмухі); “А бачачы сцiжмы людзей, Ён злітаваўся над імі, што былі яны зняможаныя і рассыпаныя, нібы авечкі, у якіх няма **пастуха**” (пераклад А. Клышкі); “Видя толпы народа, Он сжалился над ними, что они были изнурены и рассеяны, как овцы, не имеющие **пастыря**” (синодальный перевод).

Царкоўнаславянства *пастыр* меў значэнне ‘пастух’, аднак у сучаснай беларускай мове існуюць два словы, якія адрозніваюцца месцам націску: *пастыр* – святар як кіраўнік паствы і *пастыр* – (разм.) тое, што і *пастух* [7, с. 450]. У слоўніках сінонімаў лексема **пастыр** (без указання месца націску) падаецца з рознымі стылістычнымі паметамі ў сінанімічных радах з дамінантай *пастух*: *пастух* – падпасак, канапас, начлежнік, чабан, свінапас, *пастыр* (паэт.) [4, с. 318] і *пастух* – *пастыр* (царк.) аўчар, авечкагадовец, каўбой, жывёлагадовец, гаўча [8, с. 256]. Такім чынам, у спалучэнні са словам *авечкі* больш арганічным выглядае ўсё ж слова **пастух**.

Не зусім удалым падаецца нам выбар У. Чарняўскім лексемы **жаўнер** у наступным прыкладзе: “Перанось цяжкасці як добры **жаўнер** Ісуса Хрыста” (2-е пасланне Цімафея 2:3). Параўнаем у іншых перакладах: “Дык цярпі пакуты як добры **воін** Ісуса Хрыста” (пераклад В. Сёмухі); “Итак переноси страдания, как добрый **воин** Иисуса Христа” (синодальный перевод). Тлумачальны слоўнік прыводзіць наступнае значэнне: **жаўнер** (устар.) – салдат польскай арміі [7, с. 199]. Выбар У.Чарняўскага можна патлумачыць у першую чаргу канфесійнай прыналежнасцю перакладчыка.

Часам задача перакладчыкаў ускладняецца адсутнасцю ў беларускай мове адпаведнікаў з тым жа самым значэннем і стылістычнай афарбоўкай, што і ў мове першакрыніцы. Параўнаем два пераклады ўрыўка з 1-га пасланьня Пётры (3:7): “Гэтак сама і вы, мужы, абыходзьцеся разумна з

жонкамі, як з самым крохкім посудам, і рабіце ім гонар як супольным спадкаемніцам” (пераклад В.Сёмухі); “Так жа і вы, мужы, у супольным жыцці лічыцеся разумна з жанчынай, як з нетрывамай пасудзінай, аддаючы гонар” (пераклад У.Чарняўскага); “Так же и вы, мужья, обращайтесь благоразумно с жёнами, как с немоцнейшим сосудом, оказывая им честь” (синодальны перавод).

У беларускай мове цяжка знайсці адпаведнік слову *сосуд* ‘ёмкость для сохранения жидких и сыпучих веществ, які цалкам бы задавальняў перакладчыкаў. В.Сёмуха і У.Чарняўскі выбіраюць розныя лексемы і праз падбор азначэнняў спрабуюць дасягнуць стылістычнай выразнасці (*крохкі посуд і нетрывалая пасудзіна*).

Як сведчыць праведзены аналіз, кампаратыўныя канструкцыі ў беларускіх перакладах Новага Запавету характарызуюцца варыянтнасцю на лексічным узроўні, што аднак не прыводзіць да парушэння зместу. Выкарыстанне розных лексем у перакладных тэкстах сведчыць пра багацце беларускай мовы і яе здольнасць перадаваць любую інфармацыю, у тым ліку сакральную.

Літаратура

1. Библия. Книги священного Писания канонические / Синодальный перевод. – М.: Российское библейское общество, 1997. – 1312 с.
2. Глоссарий // Храм святого Василия Великого на горке // Режим доступа: <http://hramnagorke.ru/gloss>. – Дата доступа: 03.09.2010.
3. Клышка, А. Новы Завет Госпада нашага Ісуса Хрыста (Евангеллі паводле Мацвея, Марка) // Спадчына. – 1990. – №1 - 4.
4. Клышка, М.К. Слоўнік сінонімаў і блізказначных слоў / М.К.Клышка.– Мінск: Вышэйшая школа, 1976.– 592 с.
5. Новы Завет / Пераклад на бел. мову В. Сёмухі. – Мінск: ВЦ Бацькаўшчына, 1995. – 490 с.
6. Новы Завет / Пераклад на бел. мову У.Чарняўскага. – Мінск: Біблейскае таварыства, 2003. – 304 с.
7. Тлумачальны слоўнік беларускай літаратурнай мовы.– Мінск: БелЭн, 1996.– 784 с.
8. Шведаў, С.М. Слоўнік сінонімаў беларускай мовы / С.М.Шведаў.– Мінск: “Сучаснае слова”, 2004.– 480 с.
9. Яскевіч, А.С. Біблейскі пераклад. Аб духоўнай паэзіі / А.С. Яскевіч. – Мінск: Царкоўнае слова, 1998. – 88 с.